

**А. Бакала,**

аспірант кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства  
Національного університету «Одеська юридична академія»

## ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ВИДИ МІГРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Міграція спостерігається протягом всієї історії людства, без неї неможлива експансія імперій. Взагалі слово «міграція» походить від латинського кореня *migro*, що значить «переходжу», «переселяюсь». Цей контекст формулювання терміна зберігається і нині в його загальному вигляді; міграція – це переміщення населення з місця постійного проживання на деякий час або назавжди.

Вперше поняття «міграція» вводить до наукового вжитку наприкінці XIX століття англійський вчений Е. Равенштейн (1834–1913) у роботі «Зако́ни міграції». Автор розглядає міграцію як безперервний процес, зумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру [1].

Актуалізація проблематики міграційних процесів і значущість тих соціальних, економічних, нормативних, соціокультурних, демографічних, політичних змін, які вони привносять у життя країн і народів, вимагає поглибленого теоретичного аналізу. Міграційні процеси надзвичайно швидко перетворилися на глобальне явище, яке впливає на всі сторони життя світової спільноти, поступово формуючи її новий вигляд.

Метою статті є дослідження сучасного стану дефініції поняття «міграція», його сутності, видів, а також аналіз класифікації міграції. А також дослідження впливу глобалізації на феномен міграції.

Нині відсутня загальноприйнята дефініція поняття міжнародної міграції. Досить поширеним є визначення,

запропоноване В. Іонцевим, у межах якого міжнародна міграція описується на основі включення до неї практично всіх видів переміщень через державні кордони, зокрема туристичні поїздки й поїздки прикордонних працівників, яких ООН виключає з поняття міграції. Далі він зазначає, що «міжнародна міграція населення є територіальними (просторовими) переміщеннями людей через державні кордони, що пов'язані зі зміною місця проживання і громадянства, зумовлені різними чинниками (сімейними, національними, політичними й іншими) або з перебуванням у країні в'їзду, що має довгостроковий (понад 1 рік), сезонний і маятниковий характер, а також із циркулярними поїздками на роботу, відпочинок, лікування та ін. Основними відмінними ознаками міжнародної міграції населення порівняно з внутрішньою міграцією є: державний кордон, його перетин і відповідний державний контроль як за фактом самого пересування через кордон (і в країні виїзду, і особливо в країні в'їзду), так і за подальшим перебуванням у країні в'їзду» [2]. Таким чином, міжнародний мігрант – це особа, яка здійснює міждержавне територіальне пересування (міжнародну міграцію) з метою зміни місця проживання і роботи назавжди або на певний період, а міжнародна трудова міграція – це міграція, пов'язана з перетином державного кордону з метою продажу своєї робочої сили в країні в'їзду на певний термін.

Соціологічний словник визначає міграцію як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вужчому або ширшому гео-



графічному просторі» [3] Схоже тлумачення міститься і в демографічному енциклопедичному словнику: «Міграція населення – переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час» [4]. Філософський словник соціальних термінів визначає міграцію як «соціально-економічний та демографічний процес – сукупність переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями» [5]. Економічна енциклопедія трактує міграцію як «переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або поверненням до нього» [6].

Міграція, безперечно, є складним явищем, що потребує плюралізму позицій щодо його трактування. Під міграцією населення О. Хомра розуміє «територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною проживання» [7]. Близьким до цього поняття є тлумачення українського дослідника Ю. Римаренка, який міграцією населення вважає «переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції застосовують і в множині – міграції» [8].

Стосовно місця міжнародно-правового регулювання міграції в системі сучасного міжнародного права існують різні точки зору: від визнання існування міжнародного міграційного права як самостійної галузі права до визнання міжнародно-правового регулювання міграції комплексним правовим утворенням. Потрібно визнати, що хоча термін «міжнародне міграційне право» використовується досить широко, розкривається він, як правило, не через поняття галузі, а через визнання складної комбінації норм різноманітних галузей міжнародного права стосовно міграції. Втім більш коректним є відношення його до міжгалузевих комплексів, що

мають елементи міжнародно-правового захисту прав людини, права біженців, співробітництво у боротьбі зі злочинністю, регулювання економічної інтеграції. Такий самий підхід є актуальним щодо визначення місця правового регулювання міграції у внутрішньодержавному праві.

Форми міжнародної міграції можуть бути кваліфіковані за різними ознаками. За тривалістю: *безповоротна міграція* – переселення з однієї країни в іншу, найчастіше пов'язане зі зміною громадянства (еміграція, імміграція, шлюбна міграція); *постійна або довгострокова міграція* – міграція на тривалий термін, який законодавчо визначається міграційними актами в кожній країні по-різному (класифікація ООН визначає цей термін у 1 рік), має, як правило, трудовий або навчальний характер; *короткострокова міграція* – виїзд (в'їзд) в іншу країну на строк до 1 року (за класифікацією ООН) або інший термін, визначений національним законодавством з метою працевлаштування або будь-якою іншою економічною діяльністю в країні перебування, здійснюється на основі сезонної, маятникової й епізодичної міграції; *сезонна міграція* – тимчасовий виїзд (в'їзд) трудових мігрантів на сезонні (сільськогосподарські, будівельні) роботи; *маятникова міграція* – тимчасова трудова міграція, пов'язана зі щоденним або щотижневим переміщенням через державний кордон до місця роботи і поверненням до країни постійного проживання (прикордонні працівники). За рекомендацією ООН статистикою міжнародної міграції остання не враховується; *епізодична міграція* – тимчасовий виїзд в іншу країну з діловими, рекреаційними, туристичними та іншими цілями. Цей вид міграції включає поїздки на відпочинок, лікування, участь у спортивних змаганнях.

За причинами виокремлюють такі форми міграції: *вимушена міграція* – міграція, що має вимушений, раптовий характер, зумовлений загрозою для життя мігрантів у результаті стихійних



лих, військових дій або переслідувань за політичними мотивами, національними ознаками. Охоплює такі категорії мігрантів, як біженці, вимушені переселенці, особи, які шукають притулок; *добровільна міграція* – міграція, рішення про яку ухвалюється людиною вільно й добровільно, в основі її лежать економічні, психологічні та сімейні мотиви, може мати тимчасовий або постійний характер, часом здійснюється за підтримки держави (під час освоєння нових територій), а часто – на основі економічної, трудової або легальної міграції.

За напрямом переміщень людей виділяють три основні види міграції: *еміграція* – вимушена чи добровільна зміна місця проживання, виїзд за межі країни на постійне або тимчасове проживання; *імміграція* – в'їзд громадян інших держав у країну на довгострокове перебування або постійне проживання; *рееміграція* – повернення мігрантів на батьківщину, інколи – виїзд у третю країну.

За характеристикою правового статусу існує легальна і нелегальна міграція. Перша зазвичай підтверджується документально (відповідно до норм Міжнародної організації праці). Легальні мігранти перетинають міжнародні кордони на законних підставах, тобто мають візу на в'їзд на певний термін або, перебуваючи в інших країнах, подовжили термін її дії. Нелегальні мігранти, навпаки, перетинають державний кордон незаконно, тобто без офіційного дозволу, без візи на в'їзд. Наявність нелегальних мігрантів зумовлює існування комплексу економічних і особливо соціальних проблем у країні-реципієнті, які рано чи пізно потребуватимуть свого розв'язання засобами збалансованої імміграційної політики.

Нелегальна міграція має самостійний зв'язок з безпекою. По-перше, постає питання економічної безпеки, оскільки масова нелегальна міграція завжди економічно детермінована: якщо є попит на дешеву робочу силу мігрантів, значить, від буде задоволений. По-друге, нелегальна міграція є частиною зло-

чинності взагалі. Одним із аспектів злочинності, пов'язаних з міграцією, є злочинність іноземців та проти іноземців. Також є питання аспектів міграції і безпеки в сфері охорони здоров'я. Нездоровий рівень епідеміологічної захищеності населення держав походження і приїому, обмеженість доступу мігрантів, навіть законних, до сфери охорони здоров'я у державі перебування ведуть до особливої вразливості мігрантів перед низкою захворювань (туберкульоз, вірусний гепатит).

Питання нелегальної міграції становить чи не найбільший виклик для європейських країн у сфері регулювання міграційних процесів. За оцінками Єврокомісії, на території ЄС перебуває від 8 до 10 млн іноземців без урегульованого правового статусу. За даними європейської прикордонної агенції *Frontex*, під час спроби нелегального проникнення на територію ЄС у 2013 році затримано 107 тис. нелегальних мігрантів, тобто більше, ніж у попередній період (104,6 тис. затримань у 2009 році, 104 тис. – у 2010 році, 72,5 тис. – у 2012 році). Це пов'язане зі значною кількістю біженців із Сирії, які прямували до Європи у пошуках притулку, а також стабільно потужним нелегальним міграційним потоком з Близького Сходу та Північної Африки через Середземне море (здебільшого з портів Лівії та Єгипту). 353,9 тис. нелегальних мігрантів були виявлені правоохоронними органами всередині ЄС (441,2 тис. – у 2008 році). Найбільш численну групу серед затриманих нелегалів становили сирійці, тоді як чисельність традиційних лідерів нелегального перебування – марокканців, алжирців, афганців – скоротилася. 160,6 тис. виявлених на території ЄС нелегальних мігрантів повернулися на батьківщину, причому 52% – добровільно [9].

Поява складних і безперервних потоків людей, товарів та інформації, зумовлених глобалізаційними процесами, започаткувала нову еру міграції. Нині майже не залишилося країн, яких би не торкнулися міграційні процеси. За



даними департаменту економічного й соціального розвитку ООН, у 2013 році 232 млн людей проживали поза межами своїх країн (для порівняння: у 2000 році таких було 175 млн, а у 1990 – 154 млн) [10].

Під впливом глобалізації спостерігається трансформація міграційних процесів, які набувають нових рис, посилюють свій вплив на політичну, соціально-економічну й духовну сфери життя суспільства. Основними наслідками цього процесу є розподіл праці, міграція у масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та техніко-технологічних процесів, а також зближення культур різних країн. У результаті глобалізації світ стає тіснішим і взаємозалежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів суб'єктів, що інтегруються. «Міграція є одним із результатів інтеграції локальних общин і елементів національної економіки в глобальні структури. Водночас це причина наступних соціальних перетворень як у тих країнах, звідки мігранти виїжджають, так і в тих, які їх приймають» [11].

У процесі глобалізації стираються національні кордони і бар'єри між державами, що дає право людині самостійно визначити її спосіб життя, етнонаціональний статус, фактичний зміст трудової функції. Тим самим глобалізація де-факто стимулює міграцію, знищує ті перешкоди, які раніше заважали людині змінити свій спосіб життя і/або соціальний статус. Вихід людини на міждержавний рівень означає формування й зростання ролі наддержавних соціальних інститутів: міжнародного права, міжнародних міграційних систем і міграційних мереж, а також започаткування основ міжнародного громадянства.

Нині можна стверджувати, що міграція впливає як на позитивний, так і негативний рівень загального розвитку. Тривалий час акцент робився на негативних факторах міграції, а саме «відтік умів», скорочення економічного потен-

ціалу розвиваючих країн, ріст соціальної напруги, то нині феномен міграції отримав різносторонню оцінку. Для розвитку країн походження валютні перекази родичам іноді перевищують фінансову допомогу, що виділяються розвиваючим країнам за лінією розвитку.

Розвинені держави також включають міграцію у свої цілі розвитку, серед яких головне місце займає вирівнювання демографічного дисбалансу, а також налагодження двостороннього співробітництва з країнами походження для розширення ринку збуту своїх товарів і послуг. Таким чином, ми спостерігаємо перехід у площину діалогу про міграцію і досягнення з її допомогою достатнього рівня економічного розвитку у країнах третього світу, а також підвищення конкурентоспроможності економік розвинених країн.

25 вересня 2015 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила підсумковий документ саміту ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (A/RES/70/1).

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що міграція являє собою один із найважливіших факторів розвитку приймаючих країн і країн походження, а «основний принцип міграційної політики полягає у тому, що кожна людина має право жити і розвиватися у рідній країні» [12]. Однак практика часто показує, що сучасні конфлікти порушують такі можливості; тоді виникає інша ситуація, за якої створюються певні загрози для приймаючої сторони, коли міграція набирає неконтрольованої масштабності, тобто носить масовий незворотний характер. При цьому міграція залишається структурним елементом сучасного суспільства, світу вільної конкуренції та економічних свобод, незважаючи на тези скептиків про те, що міграція має тільки негативний ефект, вона є амбівалентною. Інтенсифікація та розмаїття форм міграції в добу глобалізації має конфліктогенний потенціал, а перед мультикультурними суспільствами постає виклик трансформації міграційної політики до умов сьогодення.



**Ключові слова:** міграція, інтеграція, глобалізація, розвиток, безпека.

У статті досліджено сутність, поняття та види міграції у контексті сучасності. Проаналізовано різні точки зору стосовно дефініції поняття «міграція» в його різноманітті. Окремо була приділена увага сучасній нелегальній міграції та її впливу на міграційні процеси у Європейському Союзі.

В статті досліджена сутність, поняття і види міграції в контексті сучасності. Проаналізовані різні точки зору стосовно дефініції поняття «міграція» в його різноманітності. Особливу увагу приділено нелегальній міграції в сучасне час і її впливу на міграційні процеси в Європейському Союзі.

The article explores the essence, concepts and types of migration in the context of modernity. Different points of view concerning the definition of the concept of "migration" in its diversity are analyzed. Separate attention was paid to illegal migration at present and its impact on migration processes in the European Union.

#### Література

1. Николаевский В.М., Прохоренко Н.Е. Теоретико-методологические основы изучения миграции населения. *Вестник международного слов'янського університету*. 2009. Т. 12. № 1. С. 34–39.

2. Ионцев В.А. *Международная миграция населения: теория и история изучения*. М.: Диалог МГУ, 2001. 367 с.

3. Geist V. *Sociologicky slovník*. 1992. 580 p.

4. Демографический энциклопедический словарь / Под ред. Д.И. Валентей. М.: Советская энциклопедия, 1985. С. 345.

5. Філософський словник соціальних термінів. Харків: Р.И.Ф., 2005. С. 454.

6. *Економічна енциклопедія*. В 3 т. Т. 2 / Відпов. ред. С.В. Мочерний. К.: Академія, 2001. С. 385.

7. Хомра А.У. *Миграция населения: вопросы теории, методики исследования*. К.: Наукова думка, 1979. 148 с.

8. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): *Енциклопедія* / За ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912 с.

9. FRONTEX – the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. EaP Panel on Migration and Asylum. 24.11.2010. URL: <http://eapmigrationpanel.org/page18253.html> (дата звернення: 15.11.2016).

10. *Міжнародна економіка: навч. посіб.* / В.Є. Сахаров та ін. К.: Нац. акад. управл., 2008. URL: [http://www.biglib.com/book/4\\_Mijnarodna\\_ekonomika](http://www.biglib.com/book/4_Mijnarodna_ekonomika).

11. Корчун М.О. *Міграційні процеси в Україні. «Актуальні проблеми сучасної науки»*. Соціум. Наука. Культура. URL: <http://intkonf.org/korchun-mo-migratsiyni-protsezi-v-ukrayini>.

12. *Міжнародна міграція і розвиток*. Доповідь ГС ООН від 18 травня 2006 р. А/60/871/ П.82.